

De Nederlandse economie

De Nederlandse economie in 2018

Jaaroverzicht

André Mares

April 2019

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 3

2. Economische groei 4

3. Bestedingen 5

4. Internationaal 7

5. Bedrijfsleven 10

5.1 Niet-financiële bedrijven boeken opnieuw recordwinst 11

5.2 Laagste aantal faillissementen van deze eeuw 12

6. De arbeidsmarkt 13

6.1 88 duizend werklozen minder 14

6.2 Aantal vacatures stijgt fors 15

6.3 Spanning op arbeidsmarkt loopt op 16

7. Huishoudens 16

7.1 Woningmarkt trekt verder aan 18

7.2 Hypotheekschulden grootste deel schulden van huishoudens 19

8. Overheid 19

9. Conjunctuurbeeld 21

10. Consumentenvertrouwen 23

11. Conclusie 26

Verwijzingen 27

Samenvatting

De Nederlandse economie groeide in 2018 met 2,7 procent. Dat was de op een na hoogste groei na 2007. De groei leunde in 2018 sterk op de consumptie en de investeringen in vaste activa. De consumptie door huishoudens groeide voor het eerst in jaren bijna net zo hard als het bruto binnenlands product. Dat komt onder meer doordat het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens ook ongeveer net zo hard groeide als het bbp. Het bedrijfsleven realiseerde in 2018 opnieuw recordwinsten. Ook op de arbeidsmarkt was 2018 weer een jaar van records. De hoogconjunctuur van 2017 zette in 2018 door en bereikte in augustus een piek.

1. Inleiding

In dit artikel wordt de economische ontwikkeling van Nederland in 2018 beschreven op basis van de uitkomsten van de nationale rekeningen. Dit is het officiële boekhoudkundig systeem waarmee de huishouding van Nederland wordt berekend en gepubliceerd door het CBS. Waar nodig wordt deze informatie aangevuld met cijfers uit andere CBS-bronnen. Op deze manier ontstaat een compleet en samenhangend macro-economisch beeld van Nederland in 2018.

Allereerst zal de ontwikkeling van de Nederlandse economie in 2018 in grote lijnen worden geschetst aan de hand van het bbp en de bijdragen hieraan vanuit de verschillende bestedingscategorieën. Om de meest recente ontwikkeling van een context te voorzien, wordt deze afgezet tegen ontwikkelingen in eerdere jaren en ook tegen die van verschillende buitenlandse economieën.

Vervolgens wordt in de rest van het artikel dieper ingegaan op de verschillende uitkomsten van de nationale rekeningen, door deze per sector te behandelen. In paragraaf 5 wordt naar de prestaties van het bedrijfsleven gekeken, uitgedrukt in toegevoegde waarde, winsten en faillissementen. Dit wordt gevolgd door een analyse van een aantal belangrijke economische indicatoren voor huishoudens, zoals lonen, prijzen en woningmarkt.

Tussen deze twee paragrafen in wordt de arbeidsmarkt behandeld, waar beide sectoren (bedrijven en huishoudens) elkaar treffen. Door naast het aantal banen, werkzame personen en uitzendkrachten ook naar het aantal vacatures en werkzoekenden te kijken, wordt een indruk verkregen van de krapte op de arbeidsmarkt.

De overheidsfinanciën komen vervolgens aan bod door middel van de EMU-schuld en het EMU-saldo. Het artikel wordt afgesloten met een doorkijkje naar het lopende jaar, 2019, op basis van de meest recente uitkomsten uit de Conjunctuurenquête.

2. Economische groei

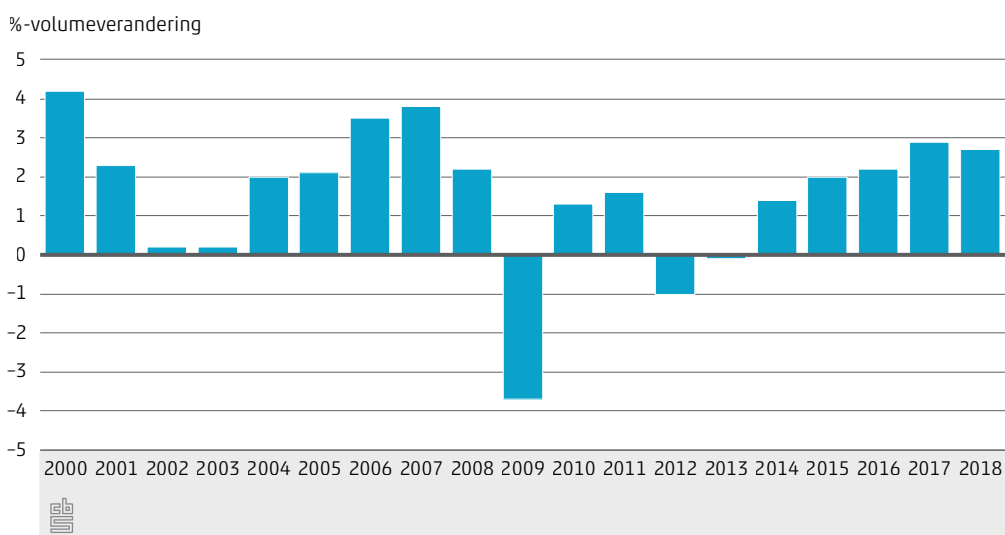
De omvang van de Nederlandse economie, afgemeten aan het bbp, groeide in 2018 met 2,7 procent. Dat is wat minder sterk dan in 2017. Toen bedroeg de economische groei 2,9 procent. De groei in 2018 was vooral te danken aan de binnenlandse bestedingen, zoals consumptie en investeringen.

De economische groei in 2018 was nog altijd de op een na hoogste groei na 2007. De wereld stond in het najaar van 2007 aan de vooravond van de grote recessie. Economieën in alle ontwikkelde landen belandden in 2009 in een diepe recessie.

De Nederlandse economie kromp in 2009 met bijna 4 procent. In 2010 en 2011 herstelde de economie weer om vervolgens in 2012 en 2013 opnieuw te krimpen door de eurocrisis. Dit werd ook wel de dubbele dip genoemd: een recessie gevolgd door een lichte heropleving en een nieuwe recessie.

Sinds 2014 is de Nederlandse economie vijf jaar op rij gegroeid. De groei in 2018 werd vooral gedragen door de consumptie van huishoudens¹⁾ en de investeringen. In de voorafgaande jaren was vooral de buitenlandse handel de motor van onze economie. Hoewel de groei van de handel met het buitenland in 2018 wat achterbleef in vergelijking met voorgaande jaren, droeg deze ook in 2018 positief bij aan de groei van de Nederlandse economie.

2.0.1 Bruto binnenlands product

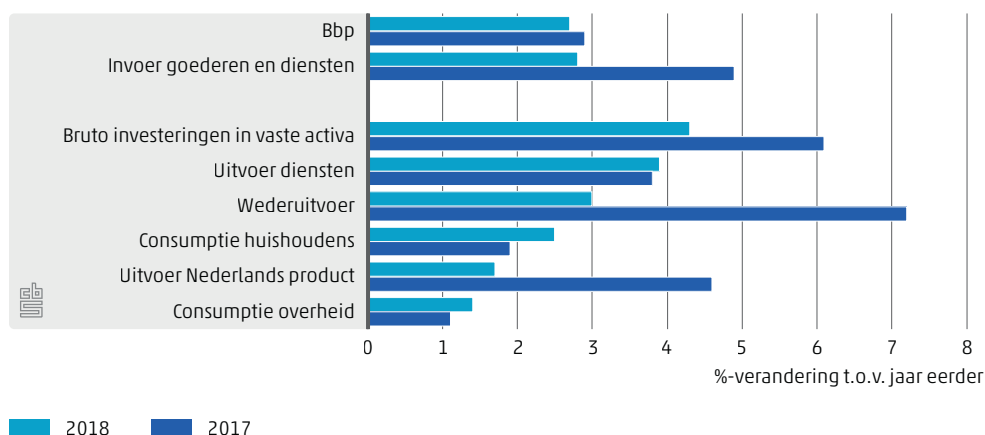
Bron: CBS.

¹⁾ In dit artikel gaat het om de sector huishoudens, inclusief instellingen zonder winstoogmerk werkzaam ten behoeve van huishoudens, zoals sportverenigingen en vakbonden.

3. Bestedingen

Een van de manieren om het bbp vast te stellen is door het totaal van de bestedingen te bepalen. Hierbij staat het bbp gelijk aan de som van de consumptie, de investeringen en de uitvoer minus de invoer.

3.0.1 Bbp en bestedingen

Bron: CBS.

In 2018 groeiden de investeringen in vaste activa het hardst van alle bestedingen, met 4,3 procent. Een jaar eerder was de groei 6,1 procent. Net als in 2017 zijn in 2018 de investeringen in woningen en gebouwen aanzienlijk gegroeid. Ook hebben bedrijven fors meer in personenauto's, machines en installaties geïnvesteerd. De afgelopen jaren hebben de investeringen een sterke inhaalslag gemaakt. Pas in het derde kwartaal van 2017 lagen de investeringen in vaste activa weer boven het niveau van voor de crisis. Tijdens de eurocrisis krompen vooral de investeringen in woningen en bedrijfsgebouwen sterk.

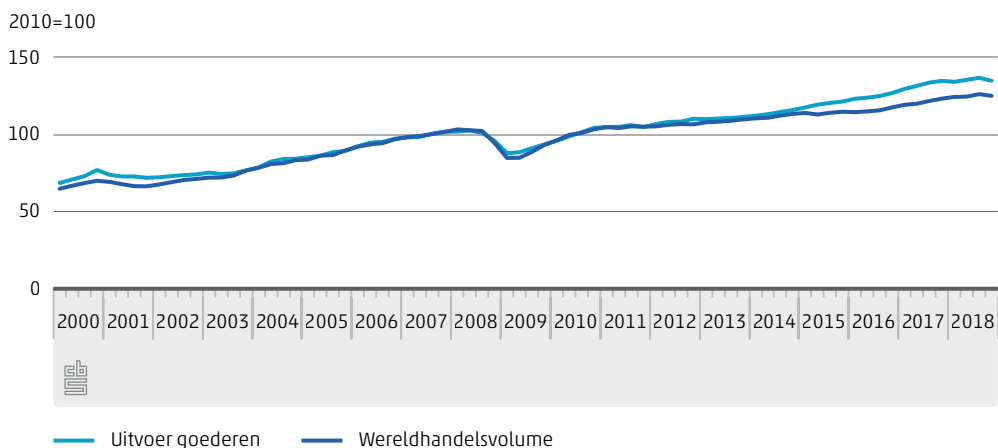
De bezettingsgraad van de machines en installaties in de industrie bereikte medio 2018 het hoogste niveau in ongeveer 17 jaar. Ook het producentenvertrouwen in de industrie was in 2018 hoog, het jaargemiddelde was zelfs het hoogste sinds het begin van de meting in 1985.

De uitvoer van goederen en diensten groeide in 2018 met 2,7 procent minder hard dan in het voorgaande jaar. Toen lag de export 5,3 procent hoger dan een jaar eerder. Nederlandse bedrijven hebben beduidend meer transportmiddelen, machines en apparaten uitgevoerd dan in 2017. De wederuitvoer (de uitvoer van eerder ingevoerde producten) groeide harder dan de uitvoer van Nederlands product.

De invoer van goederen en diensten lag 2,8 procent hoger dan in 2017. Het saldo van de uitvoer en de invoer droeg in 2018 minder sterk bij aan de bbp-groei dan in 2017.

Dit is in lijn met de lagere groei van de wereldhandel en heeft onder meer te maken met ontwikkelingen in de VS, China en de brexit (CPB 2019). Volgens de wereldhandelsmonitor van het Centraal Planbureau (CPB) is het wereldhandelsvolume in het vierde kwartaal van 2018 gedaald ten opzichte van het kwartaal ervoor.

3.0.2 Uitvoer goederen en wereldhandelsvolume, seizoengecorrigeerd

Bron: CBS, Centraal Planbureau.

Consumenten hebben vorig jaar 2,5 procent meer besteed dan in 2017. De groei lag hoger dan in 2017, toen zij 1,9 procent meer uitgaven dan een jaar eerder. Consumenten gaven in 2018 vooral meer uit aan auto's en elektrische apparaten (audio, video, computers, telefoons, etc.). Verder gaven ze meer uit aan diensten, zoals horeca, vervoer en communicatie. Uitgaven aan diensten maken ruim de helft van de totale binnenlandse consumptieve bestedingen uit. De consumptiegroei is in lijn met het aantrekken van de werkgelegenheid (zie paragraaf 6) en de ontwikkelingen op de woningmarkt (paragraaf 7).

Per bestedingscategorie kan worden bepaald hoeveel er aan de groei van het bbp werd bijgedragen. De invoer van goederen en diensten droeg voor 2,0 procentpunt negatief bij aan de bbp-groei in 2018. De positieve bijdrages van de consumptie door de overheid, de uitvoer van Nederlands product, de uitvoer van diensten, de wederuitvoer van goederen, de investeringen en de consumptie door huishoudens bogen de negatieve bijdrage van de invoer om in een groei van 2,7 procent van het bbp.

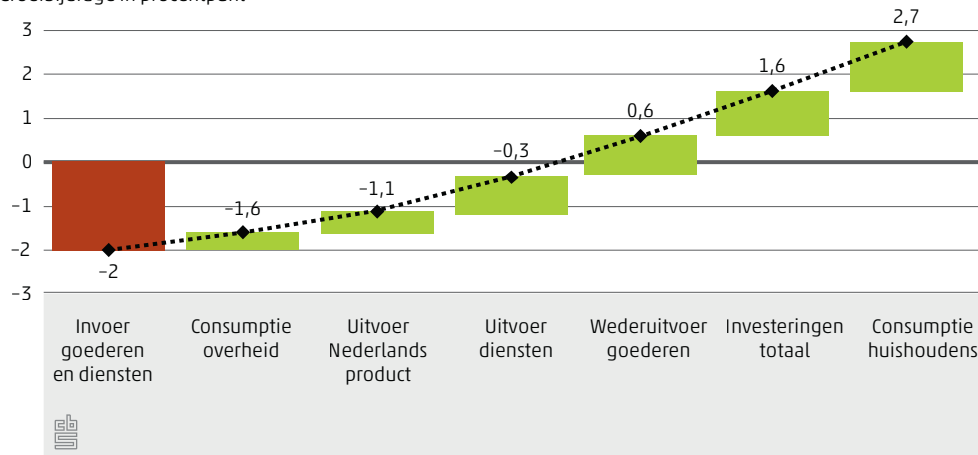
In tegenstelling tot voorgaande jaren leverde niet de wederuitvoer de grootste bijdrage, maar de consumptie door huishoudens. Ook de investeringen droegen meer bij dan de wederuitvoer.

Wederuitvoer is uitvoer van eerder ingevoerde vaak kant-en-klare producten. Daar staat dus een grote bijdrage van de invoer tegenover. Ook voor de productie van in Nederland gemaakte goederen wordt buitenlandse productie gebruikt, maar uiteraard veel minder dan bij de wederuitvoer. Toch verdient Nederland geld aan de wederuitvoer: bijvoorbeeld aan het verhandelen, het (anders) verpakken, de opslag en het transport van deze

goederen. De wederuitvoer groeit al decennialang harder dan de uitvoer van Nederlands product en overtreft sinds 2008 de uitvoerwaarde van het eigen product.

3.0.3 Naar een groei van 2,7 procent

Groeibijdrage in procentpunt

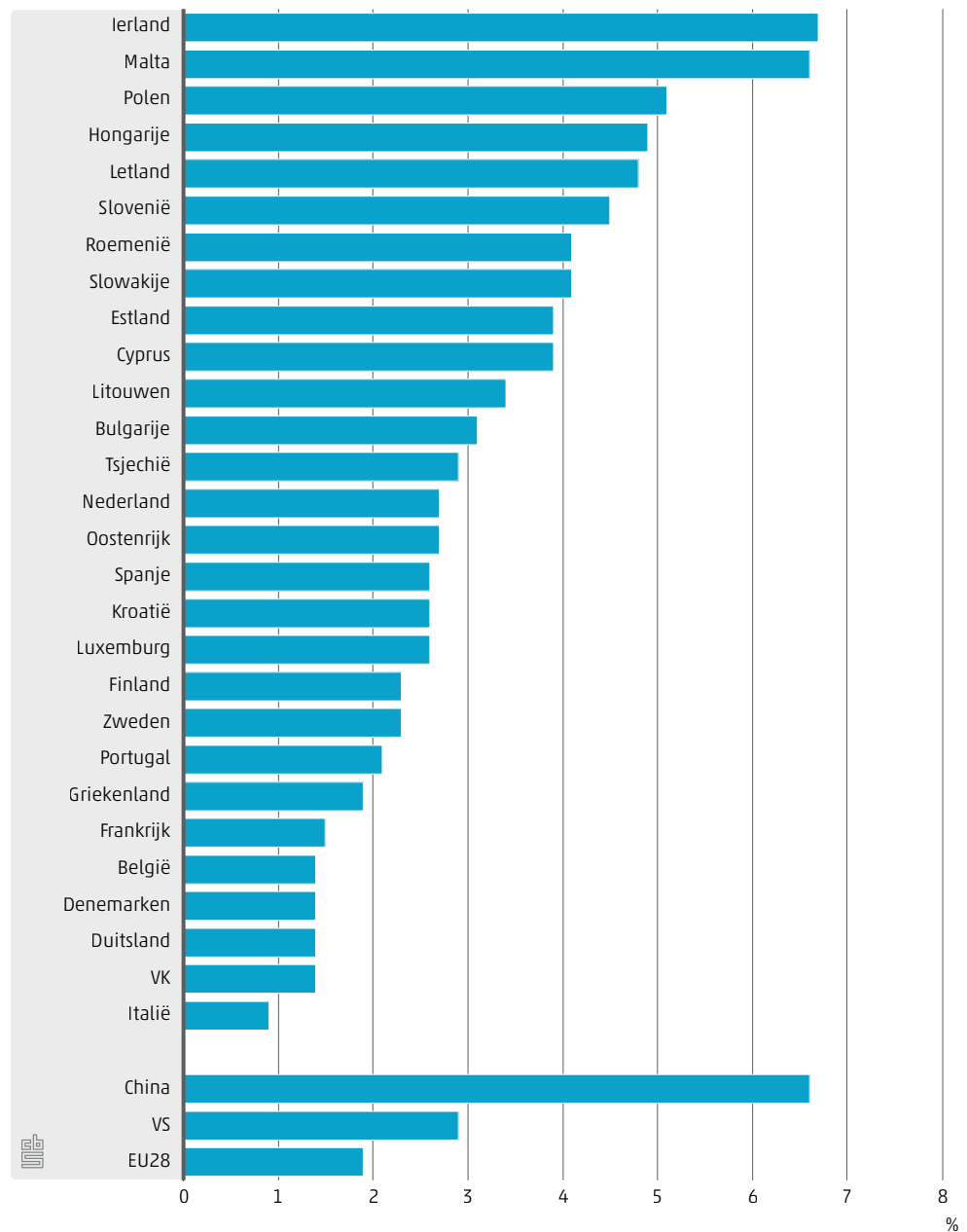
Bron: CBS.

4. Internationaal

Net als in 2017 groeide de Nederlandse economie in 2018 harder dan in de ons omringende landen (België, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk) en ook sterker dan gemiddeld in de Europese Unie.

De economieën van de Oost-Europese landen groeiden in 2018 over het algemeen harder dan die van West-Europese landen. Dit heeft onder meer te maken met het lidmaatschap van de EU en convergentie met de West-Europese economieën. De Chinese economie groeide weliswaar minder hard dan in eerdere jaren, maar in 2018 nog altijd met bijna 7 procent. De economie van de Verenigde Staten groeide met 2,9 procent in 2018 ook harder dan de Europese.

4.0.1 Economische groei EU, VS en China, 2018

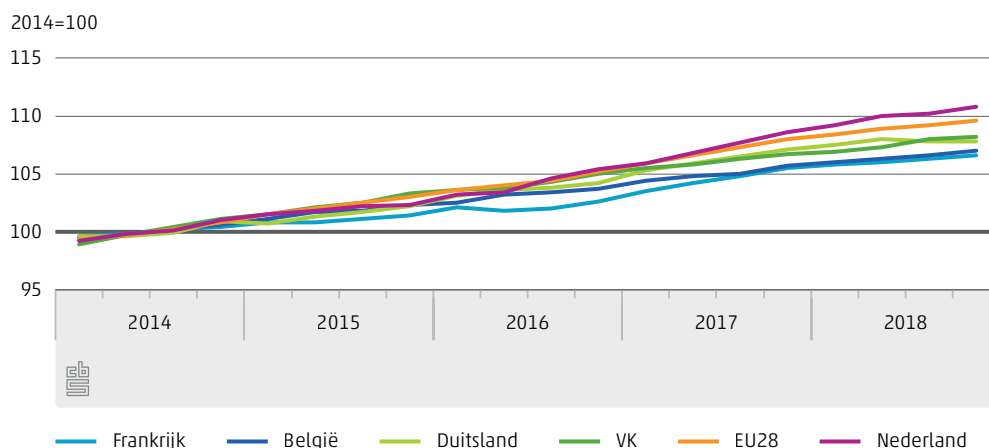

Bron: CBS, Eurostat.

Sinds 2014 is de Nederlandse economie vijf jaar op rij gegroeid. In die vijf jaar is de Nederlandse economie sterker gegroeid dan in de ons omringende landen. Nederland had echter een behoorlijke inhaalslag te maken. De Nederlandse economie zakte in de crisisjaren 2009–2013 verder weg dan de economieën van de ons omringende landen.

4.0.2 Ontwikkeling bbp Nederland en omliggende landen, seizoengecorrigeerd

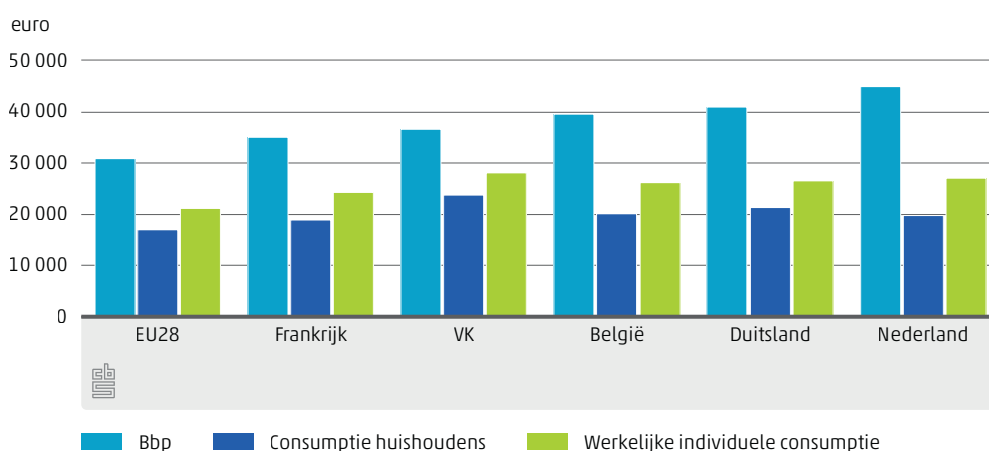

Bron: CBS, Eurostat.

Afgemeten aan het bruto binnenlands product per hoofd is Nederland een van de welvarendste landen van Europa. In 2018 moest Nederland alleen Luxemburg, Ierland, Denemarken en Zweden voor laten gaan. In vergelijking met de meeste landen in de EU is het aandeel van de consumptie door huishoudens in Nederland (de werkelijke individuele consumptie, zie kader) in het bbp kleiner. Met andere woorden, in Nederland komt een kleiner deel van het bbp terecht bij consumenten dan bij bijvoorbeeld onze burens.

In Nederland was de verhouding tussen de werkelijke individuele consumptie en het bbp in 2018 ruim 60 procent. Consumenten in het VK hebben ongeveer 78 procent van het bbp besteed. Ook in België en Duitsland lag het aandeel met 66 en 65 procent hoger dan in Nederland. Gemiddeld hebben consumenten in de EU ruim 68 procent van het bbp besteed in 2018.

4.0.3 Bbp en consumptie per hoofd in Nederland en omliggende landen, 2018

Bron: CBS, Eurostat.

Werkelijke individuele consumptie

Het totaal van de consumptie door huishoudens en de individuele consumptie door de overheid is de werkelijke individuele consumptie. De overheid financiert in veel landen een aantal consumptiecategorieën grotendeels collectief via belastingen en premies. Het gaat dan bijvoorbeeld om zorg en onderwijs. Dit heet de individuele overheidsconsumptie. Door te kijken naar de werkelijke individuele consumptie hebben verschillen in de financieringswijze tussen landen geen invloed op de internationale vergelijking van de consumptieontwikkeling.

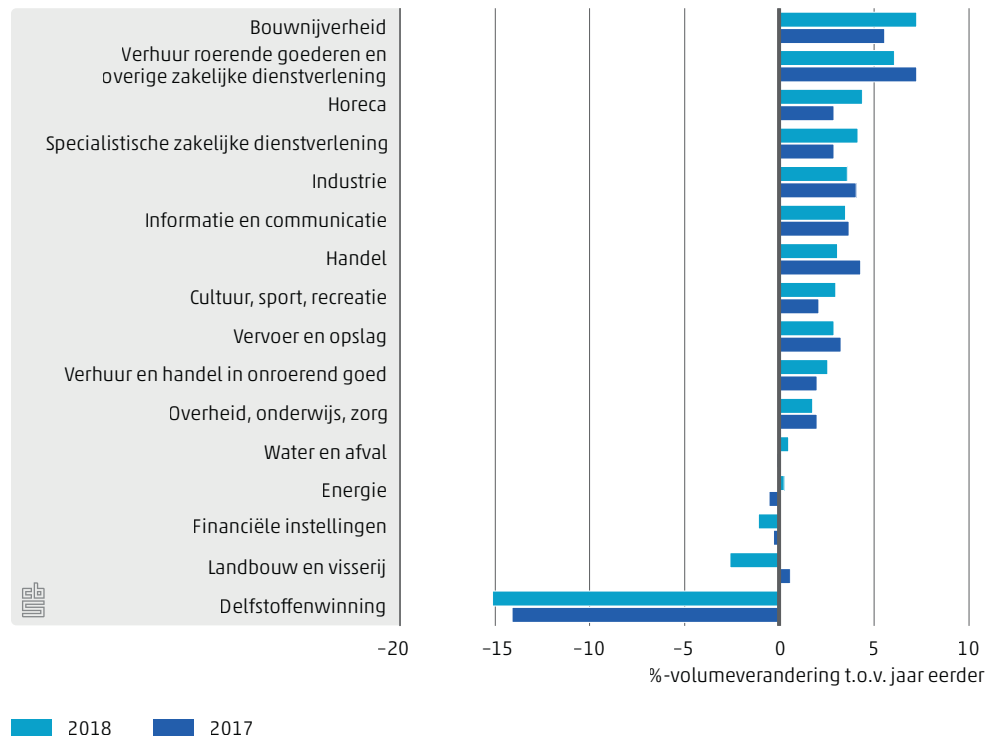
5. Bedrijfsleven

De omvang van de Nederlandse economie is ook te meten via het bedrijfsleven. Alles wat in Nederland aan waarde wordt toegevoegd door middel van productie (plus het saldo van productgebonden belastingen en subsidies), telt op tot het bbp. Veruit de meeste toegevoegde waarde (het verschil tussen productie- en inkoopwaarde) is toe te schrijven aan het bedrijfsleven.

De toegevoegde waarde van het bedrijfsleven groeide in 2018 met 2,7 procent. Met 7,3 procent was de stijging van de bouwnijverheid het sterkst. De bouw van woningen trok verder aan. Pas in het vierde kwartaal van 2018 lag de toegevoegde waarde van de bouw boven het niveau van het laatste kwartaal van 2008. De bouw is zo'n tien jaar met een inhaalslag bezig geweest. Na de bouw was de groei van de bedrijfstak verhuur roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening het grootst. Binnen de zakelijke dienstverlening groeide, net als in voorgaande jaren, vooral de uitzendbranche hard. Dat is ook terug te zien in de ontwikkeling van het aantal banen in Nederland: het aantal uitzendkrachten nam opnieuw toe.

De Nederlandse industrie was in 2018 groter dan ooit. De toegevoegde waarde groeide ten opzichte van 2017 met 3,6 procent. Vooral de productie van transportmiddelen, machines en apparaten lag hoger. Dit zijn ook producten die het goed deden in de export. De delfstoffenwinning daarentegen kromp opnieuw en ook de landbouw produceerde minder dan in 2017.

5.0.1 Toegevoegde waarde bedrijfstakken, 2018

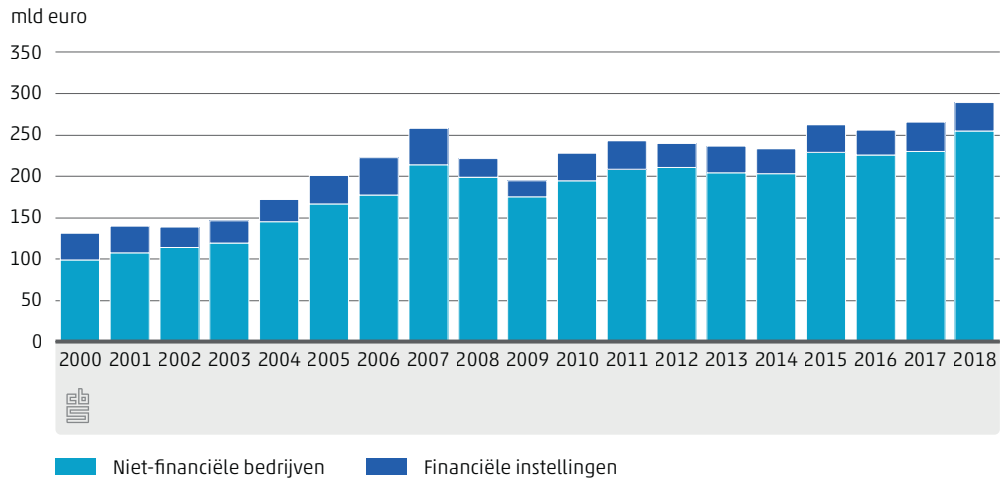

Bron: CBS.

5.1 Niet-financiële bedrijven boeken opnieuw recordwinst

De niet-financiële bedrijven behaalden in 2018 een recordwinst. De brutowinst voor belasting van niet-financiële bedrijven kwam in 2018 uit op 255 miljard euro. Dat is het hoogste bedrag ooit en 24,4 miljard euro meer dan in 2017. De brutowinst voor belasting is winst waarover nog vennootschapsbelasting betaald moet worden. De toename van de winst in 2018 is voor meer dan de helft toe te schrijven aan de winsten van buitenlandse dochters. De winst van financiële instellingen bedroeg ruim 35 miljard euro. Dat was ongeveer 0,3 miljard euro meer dan in 2017.

5.1.1 Brutowinst (voor belastingen) bedrijven

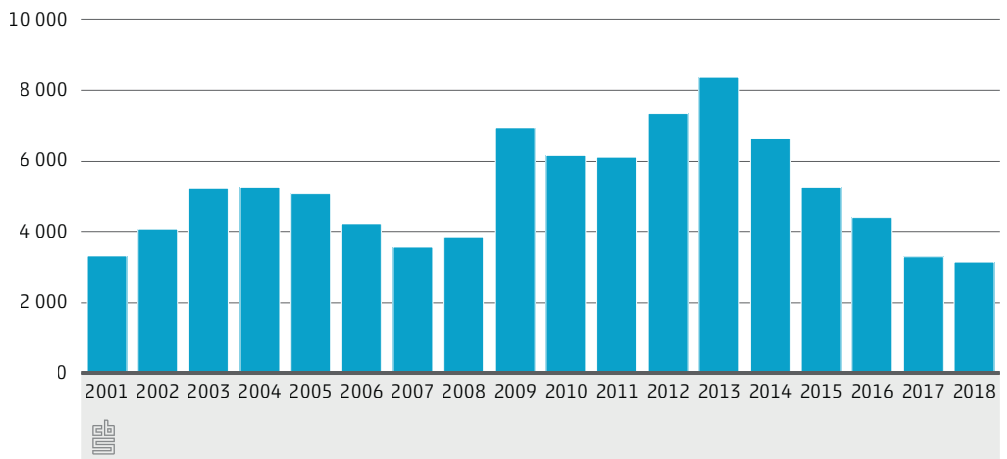

Bron: CBS.

5.2 Laagste aantal faillissementen van deze eeuw

In 2018 zijn 3 145 bedrijven en instellingen failliet verklaard. Dat is ruim 4 procent minder dan in 2017 en het laagste aantal van deze eeuw. De daling is een stuk kleiner dan in de vier voorgaande jaren. In 2013 bereikte het aantal faillissementen een piek van 8 376. Daarna is dit aantal vijf jaar achter elkaar afgenomen, in lijn met de opgaande fase van de conjunctuur in deze periode.

5.2.1 Uitgesproken faillissementen van bedrijven en instellingen

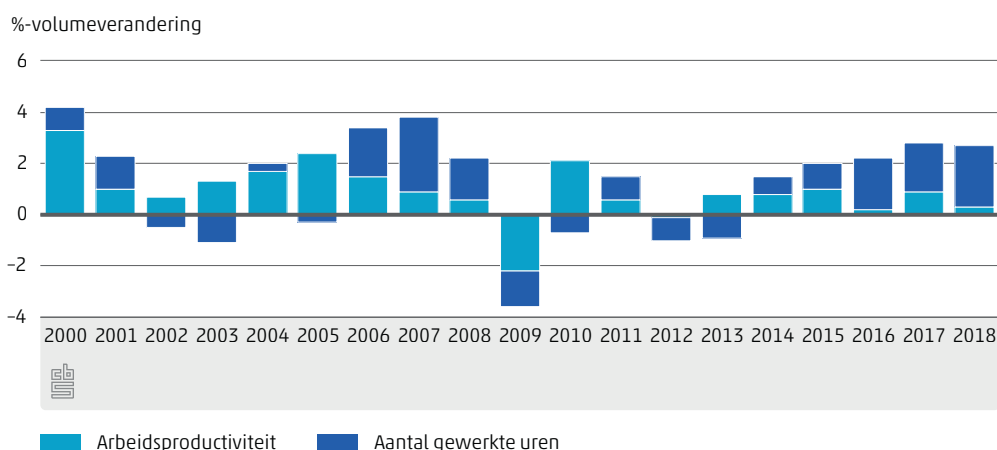

Bron: CBS.

6. De arbeidsmarkt

De economische groei in 2018 is vooral toe te schrijven aan de toegenomen werkgelegenheid. Die groeide met 2,4 procent. De arbeidsproductiviteit groeide slechts met 0,3 procent. In 2016 en 2017 was de toenemende werkgelegenheid ook al de motor van de Nederlandse economie.

6.0.1 Economische groei opgesplitst in gewerkte uren en arbeidsproductiviteit

Bron: CBS.

Het aantal banen van werknemers en zelfstandigen steeg in 2018 voor het vierde opeenvolgende jaar flink. Er kwamen 260 duizend banen bij. Dat is de grootste toename na 2007. Toen was de banengroei 301 duizend. Het gemiddeld aantal banen bereikte in 2018 met 10,4 miljoen een nieuw record. Het aantal werknemersbanen groeide met 235 duizend tot 8,3 miljoen. Dit is de grootste toename sinds 2000. Het aantal banen van zelfstandigen nam met 24 duizend toe en bleef afgerond liggen op 2,1 miljoen.

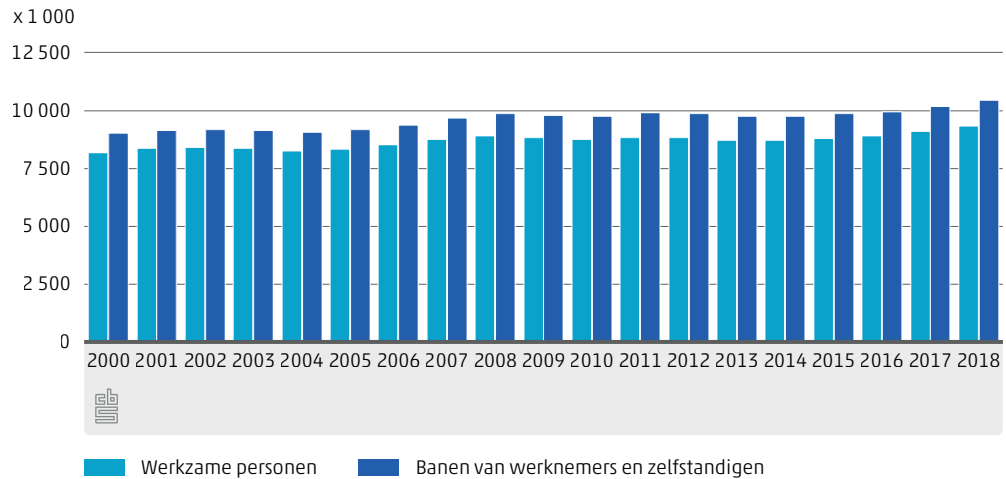
Net als in voorgaande jaren groeide het aantal banen in de zakelijke dienstverlening, met 96 duizend, het hardst. Vooral uitzendkrachten droegen hieraan bij. Het aantal banen bij en via uitzendbureaus nam in 2018 toe met 47 duizend. Na de zakelijke dienstverlening realiseerden de handel, vervoer en horeca en de zorg de grootste banenstijging. In deze twee bedrijfstakken kwamen er in 2018 respectievelijk 64 en 42 duizend banen bij.

Voor de tweede keer sinds de crisis van 2009 zijn er in de bouwnijverheid banen bijgekomen, te weten 7 duizend banen. In vergelijking met 2008 zijn er nog 82 duizend banen minder in de bouw.

Het aantal werkzame personen steeg in 2018 met 230 duizend tot 9,3 miljoen. Ook dat is de grootste stijging sinds 2008. Er zijn nu meer mensen aan het werk dan ooit.

Het verschil met het aantal banen komt doordat één werkzaam persoon meerdere (kleinere) banen kan hebben.

6.0.2 Aantal banen en werkzame personen

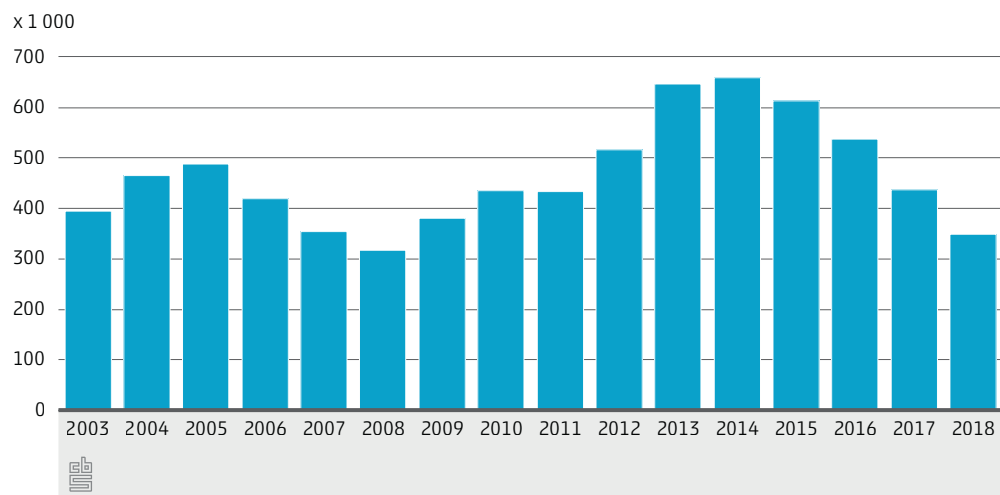
Bron: CBS.

6.1 88 duizend werklozen minder

Gemiddeld telde Nederland vorig jaar 350 duizend werklozen volgens de definitie van de International Labour Organization (ILO). Dit betekent dat iemand als werkloos wordt gezien als er wordt gezocht naar een baan van minimaal 1 uur per week. In 2018 waren er 88 duizend werklozen minder dan in 2017. Het werkloosheidspercentage (het aantal werklozen gedeeld door de totale beroepsbevolking) daalde van 4,9 naar 3,8 procent. Hiermee lag de werkloosheid nog wel iets boven het niveau van 2008, toen 3,7 procent van de beroepsbevolking werkloos was. Ook het aantal langdurig werklozen (12 maanden of langer werkloos) daalde sterk, van 161 in 2017 naar 117 duizend in 2018. Dat is overigens nog ongeveer 50 procent meer dan in 2009.

De meeste werklozen, 145 duizend, waren 45 jaar of ouder. Onder de 15- tot 25-jarigen en de 25- tot 45-jarigen waren respectievelijk 104 en 102 duizend mensen werkloos. Het werkloosheidspercentage van 15- tot 25-jarigen is met 7,2 procent historisch laag. Er waren met 182 duizend wat meer mannen werkloos dan vrouwen (169 duizend).

6.1.1 Aantal werklozen (ILO-definitie, 15- tot 75-jarigen)

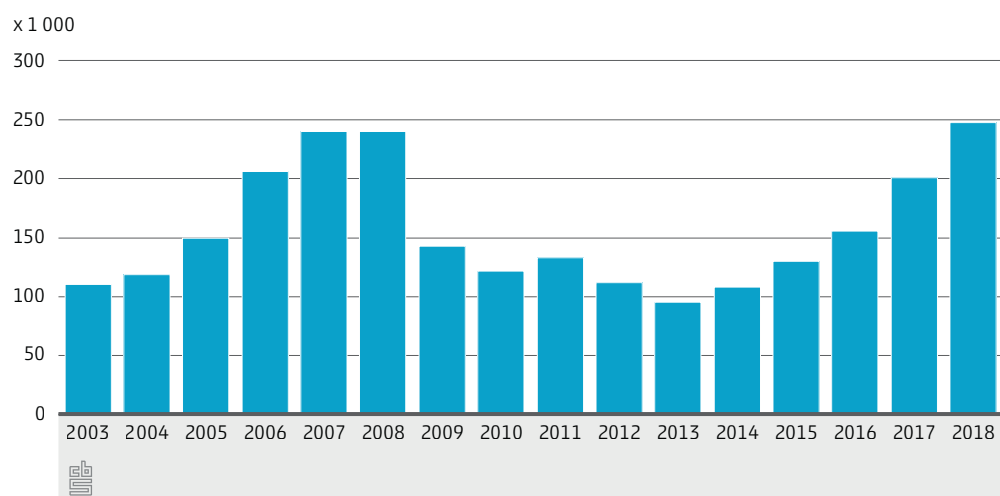

Bron: CBS.

6.2 Aantal vacatures stijgt fors

Het gemiddeld aantal vacatures steeg in 2018 met 48 duizend tot 248 duizend. Hiermee lag het aantal vacatures voor het eerst hoger dan voor de crisis, toen er ook een recordaantal vacatures was. In 2008 en 2007 waren er gemiddeld 240 duizend vacatures. In 2013 werd nog de laagste stand in twintig jaar tijd gemeten met gemiddeld 95 duizend vacatures. In vrijwel alle bedrijfstakken steeg vorig jaar het aantal vacatures. Het grootst was de stijging in de handel met 9 duizend meer vacatures in 2018 dan in het jaar ervoor. In de industrie stonden er ruim 5 duizend vacatures meer open en in de bouwnijverheid waren er bijna 5 duizend vacatures meer dan in 2017.

6.2.1 Aantal openstaande vacatures

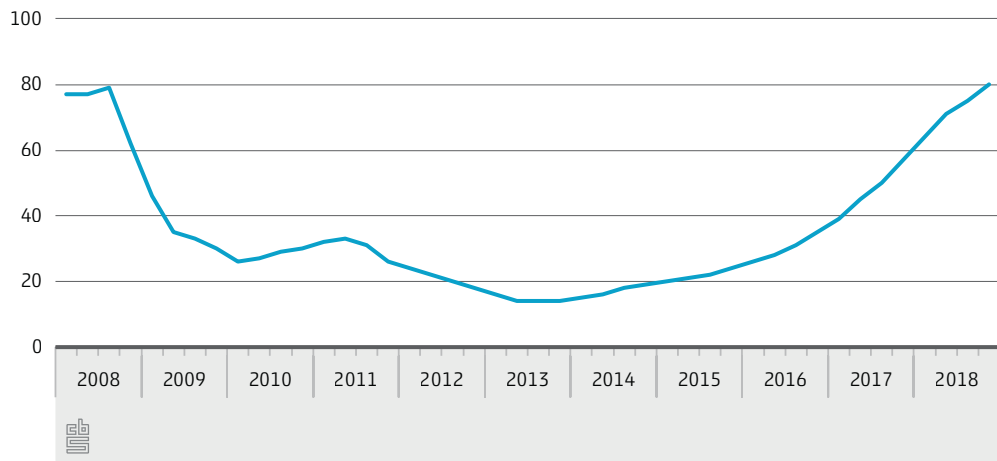

Bron: CBS.

6.3 Spanning op arbeidsmarkt loopt op

Doordat het aantal vacatures oploopt en het aantal werkloze personen afneemt, neemt de spanning op de arbeidsmarkt toe. In het laatste kwartaal van 2018 is die spanning verder opgelopen naar een nieuw hoogtepunt. Het vorige lag kort voor het begin van de crisis, toen er gemiddeld 79 vacatures waren per 100 werklozen. In het vierde kwartaal van 2018 waren dat er 80.

6.3.1 Vacatures per 100 werklozen

Bron: CBS.

7. Huishoudens

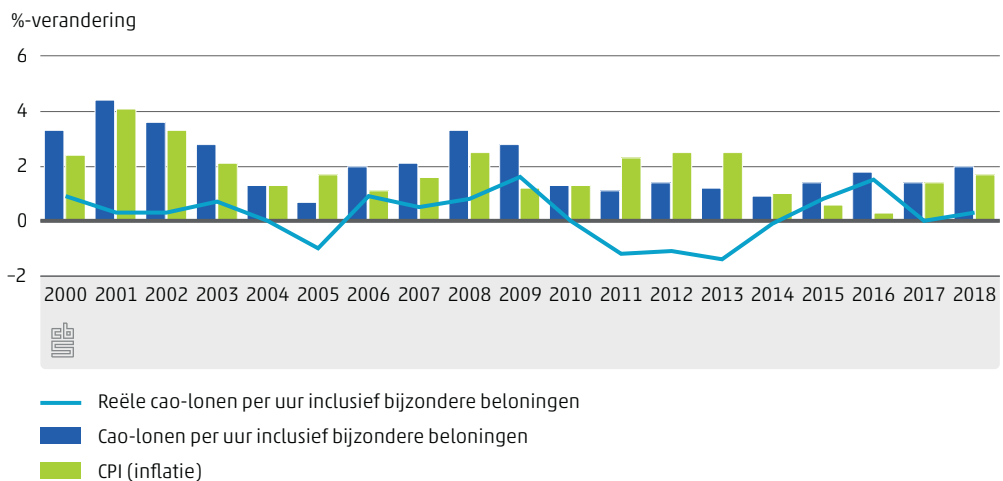
De cao-lonen zijn in 2018 gestegen met 2 procent. Dat is de grootste stijging na 2009. In dat jaar, het eerste volle crisisjaar, lag de cao-loonstijging aanzienlijk hoger (2,8 procent). Dat geldt nog sterker voor 2008, een jaar dat wat betreft krapte op de arbeidsmarkt vergelijkbaar is met 2018. In 2008 stegen de lonen met 3,3 procent. In beide jaren was het verschil tussen de stijging van de cao-lonen en de stijging van de consumentenprijzen (inflatie) ook groter dan in 2018, waardoor de reële cao-lonen harder stegen.

De consumentenprijzen waren in 2018 gemiddeld 1,7 procent hoger dan in 2017. Dat is de grootste stijging van de consumentenprijzen na 2013. Toen stegen de consumentenprijzen sterker, mede door de verhoging van het hoge btw-tarief van 19 naar 21 procent in oktober 2012. In 2018 waren goederen gemiddeld 1,8 procent duurder, de prijzen van diensten lagen 1,6 procent boven het niveau van 2017.

De stijging van de cao-lonen was in 2018 dus iets groter dan die van de consumentenprijzen. In 2017 was de toename van de cao-lonen even groot als die van de consumentenprijzen. Sinds 2014 is de economie flink aangetrokken, maar groeien de lonen jaarlijks een stuk minder dan voor de crisis. Belangrijkste reden is volgens het CPB dat de groei van de arbeidsproductiviteit, die al vanaf de jaren tachtig steeds langzamer toeneemt, sinds 2014 verder is vertraagd (CPB 2018).

7.0.1 Cao-lonen en consumentenprijzen (CPI)

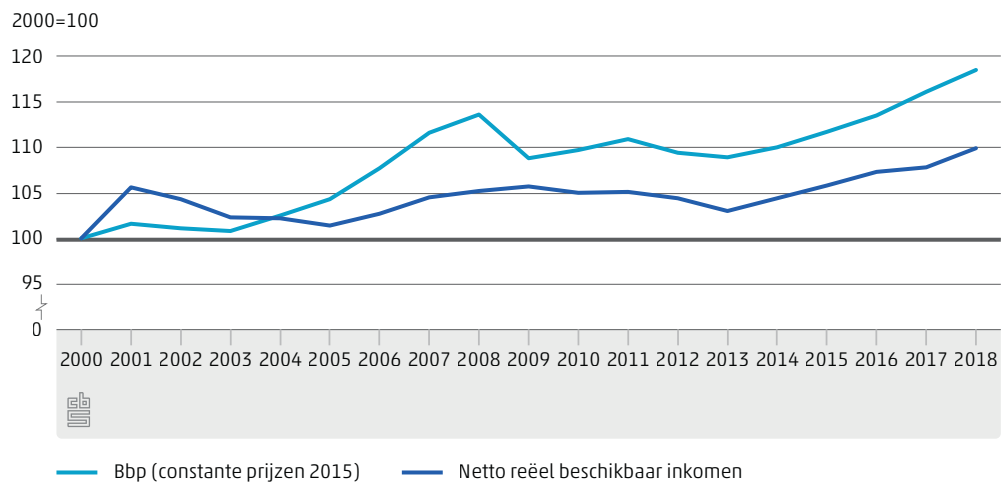

Bron: CBS.

Het netto reëel beschikbaar inkomen van huishoudens is in 2018 met 2,6 procent gestegen. Ze behaalden vooral meer inkomsten uit arbeid. Dat komt grotendeels doordat de werkgelegenheid sterk toenam; de reële loonstijging was gematigd. De groei van het netto reëel beschikbaar inkomen was bijna net zo groot als de groei van het bbp van 2,7 procent. Het netto reëel beschikbaar inkomen is het inkomen van huishoudens na aftrek van belastingen en premies, beschikbaar voor consumptie of besparingen, gecorrigeerd voor prijsveranderingen (inflatie).

De inkomensgroei is voor het vijfde jaar op rij positief en bovendien de grootste groei van het netto reëel beschikbaar inkomen van huishoudens na 2001. Toen groeide het beschikbare inkomen met 6,4 procent. Sinds 2014 loopt de groei van het beschikbaar inkomen per hoofd van de bevolking redelijk gelijk op met die van het bbp. Alleen in 2017 bleef de groei van het beschikbaar inkomen duidelijk achter bij de bbp-groei.

7.0.2 Bbp en netto reëel beschikbaar inkomen per hoofd

Bron: CBS.

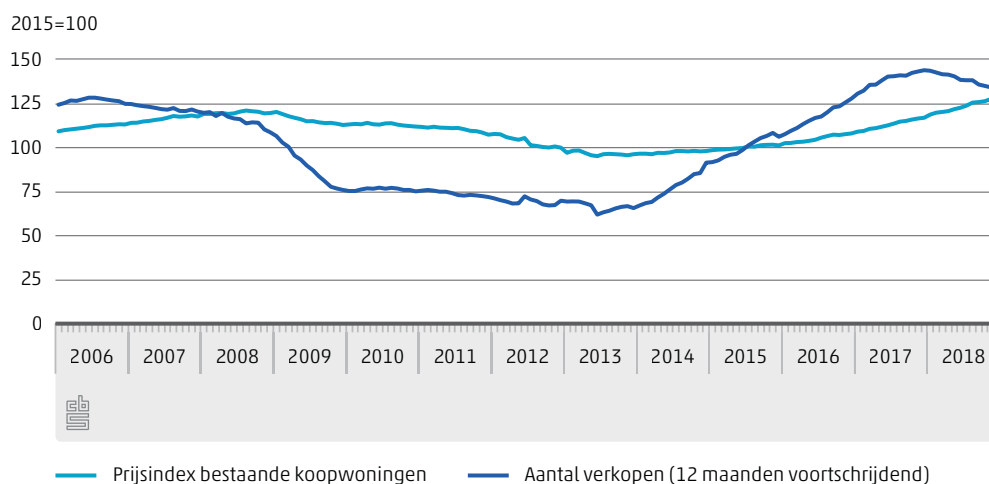
7.1 Woningmarkt trekt verder aan

De prijzen van bestaande koopwoningen stegen ook in 2018, vooral in Flevoland, Noord- en Zuid-Holland. Gemiddeld waren bestaande koopwoningen 9 procent duurder dan in 2017. De huizenmarkt is door de lage hypotheekrente en de inhaalvraag de afgelopen jaren sterk aangetrokken. De prijzen stijgen sinds juli 2013 bijna onafgebroken. In mei 2018 was de prijsindex bestaande koopwoningen voor het eerst hoger dan de piek in augustus 2008.

De prijsstijgingen in de vier grootste steden lagen in 2018 ruim boven de 11 procent ten opzichte van een jaar eerder. In Rotterdam was met 14,5 procent de prijsstijging van bestaande koopwoningen het grootst.

Er zijn ruim 218 duizend woningen verkocht in 2018. Dat is bijna 10 procent minder dan in 2017. Toen wisselden bijna 242 duizend woningen van eigenaar, het hoogste aantal ooit. De daling van de verkopen zette begin 2018 in. In de vier grootste steden liep het aantal transacties in 2018 met 13 à 14 procent terug.

7.1.1 Prijzen en verkopen bestaande koopwoningen

Bron: CBS.

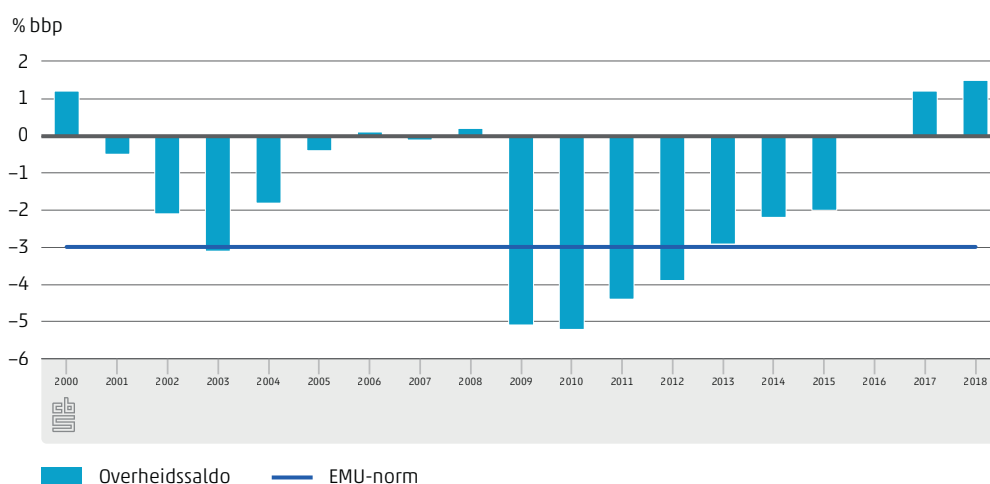
7.2 Hypotheekschulden grootste deel schulden van huishoudens

De schulden van huishoudens stegen in 2018 met ruim 11 miljard euro. De schulden van huishoudens bestaan voornamelijk uit hypotheekschulden. Deze namen in 2018 toe met 9,5 miljard tot een recordhoogte van 705 miljard euro. Deze stijging was groter dan in de jaren hiervoor. Uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product nam de hypotheekschuld in 2018 wel af, van 94,3 procent naar 91,1 procent.

8. Overheid

De overheid realiseerde in 2018 een overschot op de begroting van ruim 11 miljard euro. Dit komt overeen met 1,5 procent van het bruto binnenlands product (bbp). Sinds 2013 zit Nederland onder de tekortnorm van 3 procent.

8.0.1 Overheidssaldo

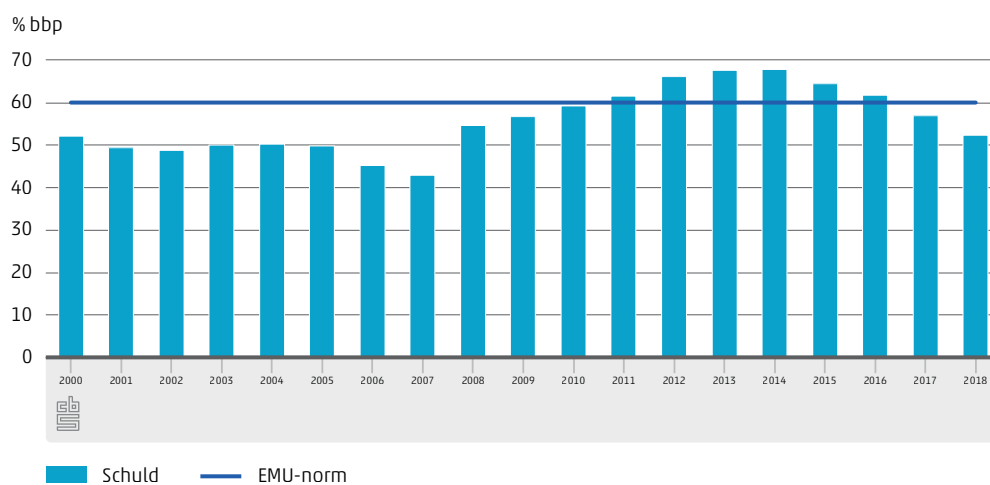

Bron: CBS.

De overheidsschuld bedroeg in 2018 ruim 405 miljard euro, dat is ruim 23 duizend euro per inwoner. De schuld kwam in 2017 voor het eerst sinds 2011 onder de Europese bovengrens van 60 procent. In 2018 daalde de schuldquote verder naar 52,4 procent. Door de kredietcrisis en de daaropvolgende eurocrisis piekte in 2014 de schuldquote met 67,9 procent.

Het positieve saldo van inkomsten en uitgaven verlaagde de overheidsschuld in 2018 met 11 miljard euro. Ook de opbrengsten uit rentederivaten, die niet meetellen in de inkomsten, verlaagden de schuld met bijna 5 miljard euro. De rentederivaten dragen al enkele jaren bij aan de schuldafname. Dit komt vooral door voortijdige afwikkeling van derivatencontracten door het Ministerie van Financiën. De schuld kan ook nog door andere oorzaken veranderen, zoals door verkoop van aandelen. Deze effecten waren in 2018 klein. De totale schuldafname in 2018 bedroeg zo ruim 14 miljard euro.

8.0.2 Overheidsschuld

Bron: CBS.

9. Conjunctuurbeeld

Met de Conjunctuurklok bepaalt het CBS iedere maand het actuele beeld van de macro-economische situatie. In de Conjunctuurklok komt vrijwel alle belangrijke economische informatie samen die het CBS publiceert. Het conjunctuurbeeld volgens de Conjunctuurklok betreft een macro-economisch beeld. Het gaat niet in gelijke mate op voor alle huishoudens, bedrijven of regio's.

De Nederlandse economie verkeerde volgens de CBS-Conjunctuurklok ook in 2018 in hoogconjunctuur. Alle indicatoren in de klok presteerden beter dan hun langetermijntrend. Met andere woorden: de indicatoren ontwikkelden zich beter dan trendmatig verwacht mocht worden.

In maart 2019 zijn echter twee indicatoren, de uitvoer van goederen en het consumentenvertrouwen, in het rode kwadrant (de fase van laagconjunctuur) beland. Deze twee indicatoren doen het nu slechter dan hun langetermijntrend. Het consumentenvertrouwen daalt al acht maanden achter elkaar en was in februari en maart negatief. Stijgingen en dalingen van het consumentenvertrouwen lopen over het algemeen voor op verbeteringen en verslechtingen van het conjunctuurbeeld, zie ook de volgende paragraaf.

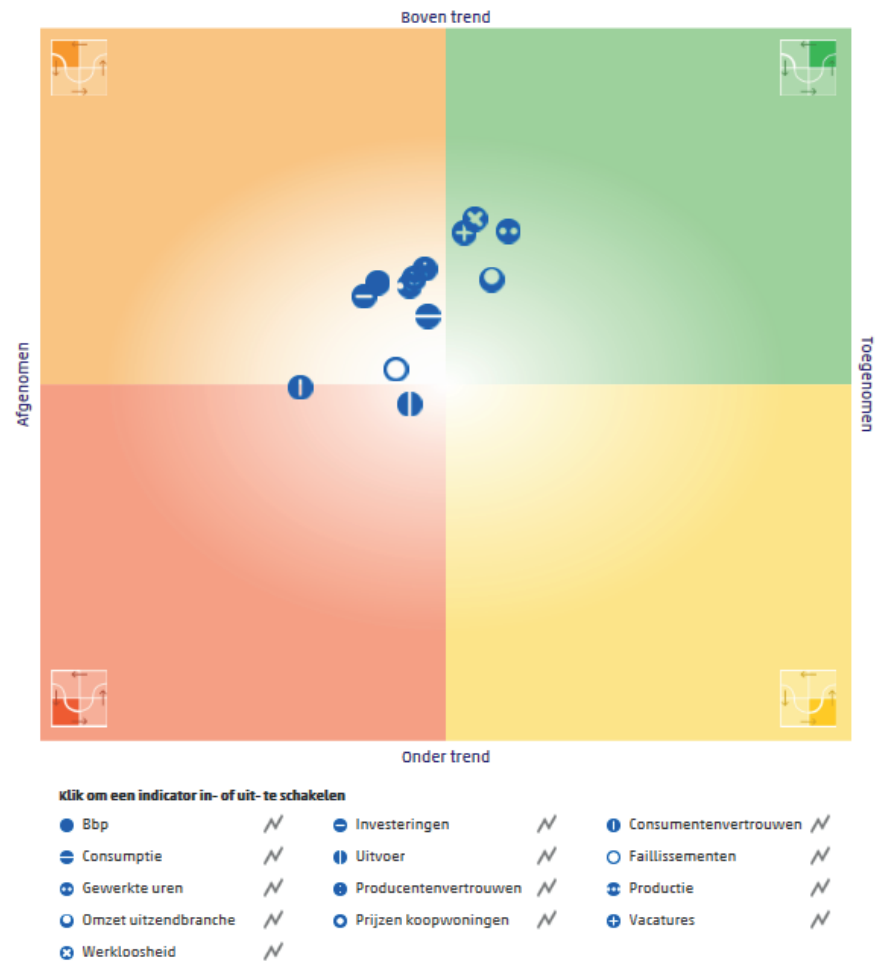
De export van goederen groeide in 2018 minder hard dan in de jaren daarvoor. Dat beeld zette begin 2019 vooralsnog door. De eerder genoemde onzekerheden, zoals het handelsbeleid van de VS, de brexit en de staat van de Chinese economie bleven ook in de eerste maanden van 2019 van invloed op de Nederlandse uitvoer (CPB 2019).

In maart 2019 stonden nog maar vier indicatoren in het groene kwadrant, de fase van hoogconjunctuur: de werkloosheid, de vacatures, de gewerkte uren en de omzet van de uitzendbranche. Niet toevallig zijn dit allemaal arbeidsmarktindicatoren. De arbeidsmarkt loopt conjunctureel gezien altijd wat achter bij de rest van de indicatoren. Het duurt even voordat de arbeidsmarkt zich kan aanpassen aan een conjuncturele verandering.

9.0.1 Conjunctuurklok, maart 2019

maart 2019

? Bron: CBS

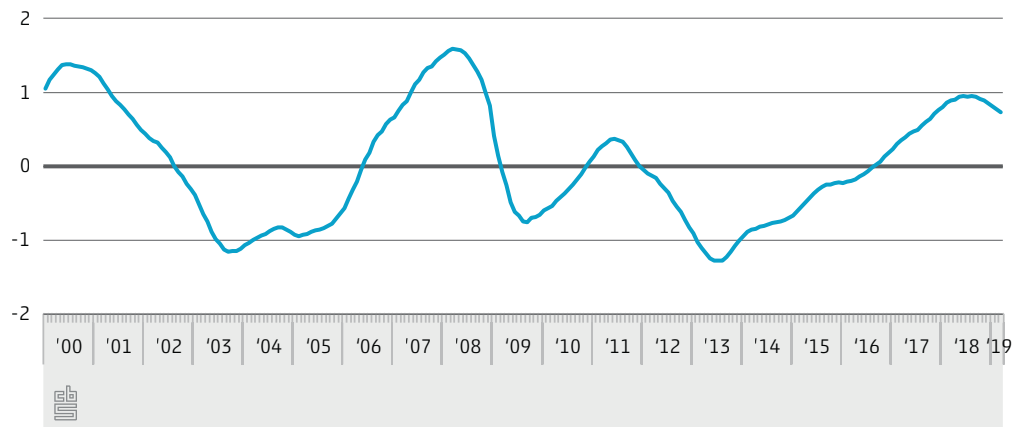

Bron: CBS.

Volgens de Conjunctuurklokindicator van maart 2019 is de conjunctuur inmiddels al een tijdje over het hoogtepunt heen. De Conjunctuurklokindicator is het ongewogen gemiddelde van de indicatoren (exclusief bbp) in de Conjunctuurklok. In augustus 2018 bereikte de indicator een piek. Daarna is de indicator zeven maanden achter elkaar gedaald. De opgaande fase van de conjunctuur heeft vijf jaar geduurd. De vorige opgaande fase van de conjunctuur, van oktober 2003 tot april 2008, duurde 4,5 jaar.

9.0.2 Conjunctuurklokindicator (ongewogen gemiddelde van de indicatoren in de Conjunctuurklok)

Afwijking van de langetermijntrend (=0)

Bron: CBS.

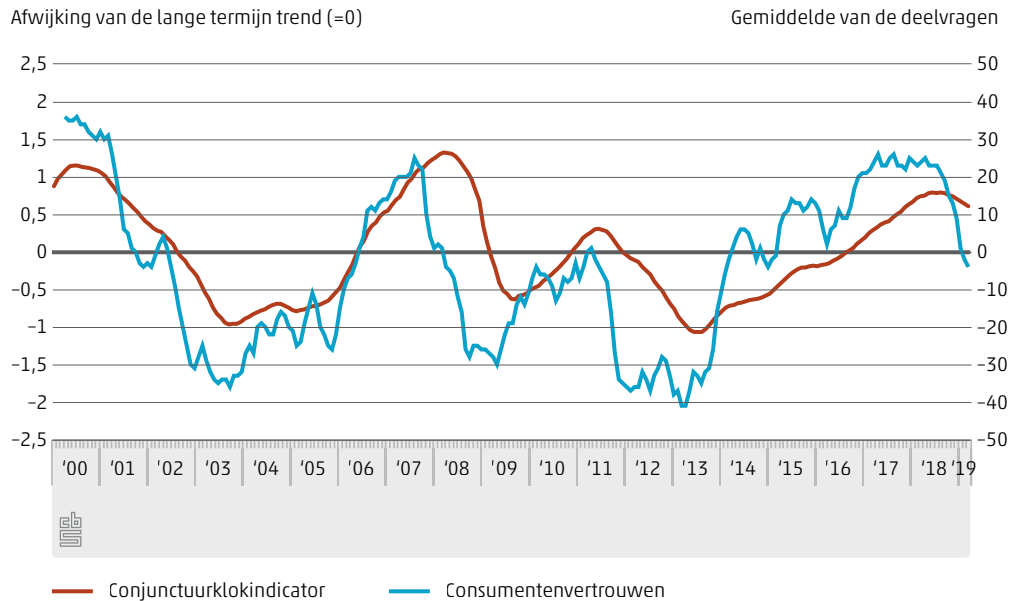
10. Consumentenvertrouwen

De stemming onder consumenten heeft de laatste maanden een deuk opgelopen. Het consumentenvertrouwen geeft de opvatting van consumenten weer over de gehele economie en hun eigen financiële situatie. Het vertrouwen van consumenten bereikte in april 2018 met 25 een piek. Daarna is het gedaald en in februari 2019 waren consumenten voor het eerst in ongeveer drie jaar negatief: er waren meer pessimisten dan optimisten. In maart 2019 verslechterde de stemming verder.

In 2007 was het dalen van het consumentenvertrouwen een van de eerste signalen van de naderende kredietcrisis. Het consumentenvertrouwen daalde in september 2007 zeer snel van 22 naar 10. Het was de grootste daling in één maand ooit. Vlak voor en tijdens deze daling verschenen veel berichten in de media over de crisis op de internationale financiële markten door dubieuze hypotheeklen in de VS (het begin van de kredietcrisis) en de onrust op de aandelenbeurzen. Consumenten waren dan ook veel somberder over het economisch klimaat.

Ook nu horen consumenten berichten die hun vertrouwen aantasten. De toegenomen onzekerheden, zoals de brexit, het handelsbeleid van de VS en de afkoelende economie in Duitsland, kunnen ook hun weerslag hebben op het consumentenvertrouwen. Ook de stijging van de btw en de energiebelasting, de onduidelijkheid over het klimaatbeleid en de toenemende flexibilisering van de arbeidsmarkt hebben mogelijk een negatieve invloed op het consumentenvertrouwen.

10.0.1 Consumentenvertrouwen (seizoengecorrigeerd) en conjunctuurbeeld

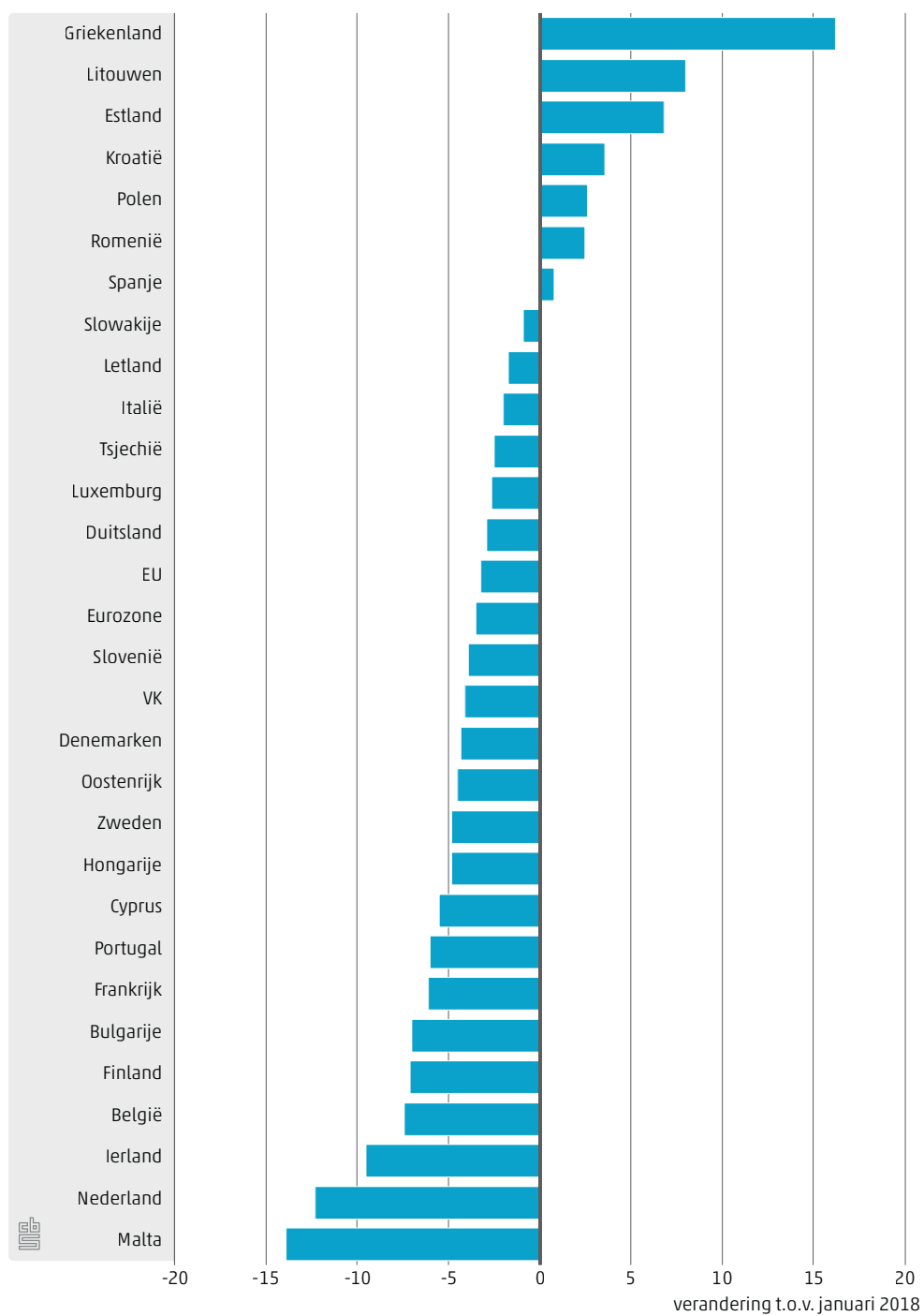

Bron: CBS.

In Nederland is het consumentenvertrouwen sinds januari 2018 het sterkst gedaald van bijna alle landen in de EU. Ook in Malta, Ierland en België is het vertrouwen van consumenten sterk afgenomen. Niet in alle landen in Europa is het consumentenvertrouwen zo sterk gedaald als in Nederland. In Griekenland is het zelfs sterk toegenomen. Maar dat is een vertekend beeld: het consumentenvertrouwen in Griekenland is het laagst van alle landen in de EU. In februari 2019 lag het Europees geharmoniseerde consumentenvertrouwen in Griekenland op -32, terwijl dat van Nederland op -8 lag.

10.0.2 Consumentenvertrouwen EU, maart 2019

Bron: CBS.

11. Conclusie

De Nederlandse economie groeide in 2018 met 2,7 procent, vooral door sterk stijgende consumptie en investeringen. Het handelssaldo droeg ook bij aan de economische groei, maar in mindere mate dan in de jaren voor 2018. Net als in 2017 groeide de Nederlandse economie harder dan in de ons omringende landen. Afgemeten aan het bbp per hoofd is Nederland een van de welvarendste landen van de EU. Nederland hoeft alleen Luxemburg, Ierland, Denemarken en Zweden voor te laten gaan.

Van alle bedrijfstakken in Nederland realiseerde de bouwnijverheid met 7,3 procent de grootste groei van de toegevoegde waarde. Pas in het vierde kwartaal van 2018 lag de toegevoegde waarde van de bouw boven het niveau van het laatste kwartaal van 2008. De Nederlandse industrie was in 2018 groter dan ooit. Vooral de productie van transportmiddelen, machines en apparaten lag hoger. Dit zijn ook producten die het goed deden in de export. De bezettingsgraad van de machines en installaties in de industrie bereikte medio 2018 het hoogste niveau in ongeveer 17 jaar. Ook het producentenvertrouwen in de industrie was in 2018 hoog: het jaargemiddelde was zelfs het hoogste sinds het begin van de meting in 1985.

Ook voor de arbeidsmarkt was 2018 weer een jaar van records: meer banen, meer werkzame personen, lagere werkloosheid en meer vacatures. Er kwamen 260 duizend banen bij. Dat is de grootste toename sinds 2008. Het gemiddeld aantal vacatures steeg in 2018 tot een recordaantal van 248 duizend. Door het recordaantal vacatures en de gedaalde werkloosheid nam de spanning op de arbeidsmarkt verder toe en was de krapte vergelijkbaar met die net voor de kredietcrisis.

De krapte op de arbeidsmarkt vertaalde zich slechts voor een deel in hogere lonen. De stijging van de cao-lonen was in 2018 maar iets groter dan die van de consumentenprijzen. In 2017 was de toename van de cao-lonen even groot als die van de consumentenprijzen.

Toch behaalden huishoudens door de toename van de werkgelegenheid meer inkomsten uit arbeid. Vooral hierdoor groeide het netto reëel beschikbaar inkomen van huishoudens in 2018 met 2,6 procent. Dat was de grootste toename na 2001, toen het beschikbaar inkomen met 6,4 procent steeg. Sinds 2014 loopt de groei van het beschikbaar inkomen redelijk gelijk op met die van het bbp. Alleen in 2017 bleef de groei van het beschikbaar inkomen achter bij de bbp-groei.

Ondanks de hoogconjunctuur heeft de stemming onder consumenten na de zomer van 2018 een deuk opgelopen. In februari 2019 waren er voor het eerst in ongeveer drie jaar weer meer pessimisten dan optimisten. In maart verslechterde de stemming verder. Onzekerheden over de economie hangen al een tijdje boven de markt.

In de Conjunctuurklokindicator van maart 2019 is te zien dat de conjunctuur al een tijdje over het hoogtepunt heen is. Het conjunctuurbeeld bereikte in augustus 2018 een piek. Daarna is de indicator zeven maanden achter elkaar gedaald. De opgaande fase van de conjunctuur heeft ruim vijf jaar geduurd. Doordat de indicator wel boven de trend presteert, is er nog steeds sprake van hoogconjunctuur.

Verwijzingen

CPB (2019), Centraal economische plan 2019.

CPB (2018), Vertraagde loonontwikkeling in Nederland ontrafeld.

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2018-2019	2018 tot en met 2019
2018/2019	Het gemiddelde over de jaren 2018 tot en met 2019
2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2018 en eindigend in 2019
2016/'17-2018/'19	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2016/'17 tot en met 2018/'19

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2019.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.